

Bokomtale:

Dramaet om normalitet og avvik

Ove Østerlie

Ove Østerlie
Universitetslektor
i kroppøving
NTNU, ILU

Aksel Tjora og Lisbeth Levang (red.) (2016): *ADHD og det disiplinerte samfunn*. Fagbokforlaget, 124 sider

«Min» tittel er et sitat fra 1963 av Goffman som gjengis i boken (s. 51), og som like godt kunne vært bokens tittel. Det er dette boken handler om, dramaet mellom hva som er normalt og hva som er unormalt, hvem som bestemmer hva som er normalt og hvordan disse oppfattelsene av normalitet endres med tid, kontekst og sted. Midt i dramaet er barnet, som av samfunnet får beskjed om at det er noe med deg som er utenfor hva vi mener er normalt. Barnet blir utredet og får kanskje diagnosen ADHD med påfølgende medisinerings, som for mange har gode korttidseffekter, men ukjente langtidseffekter. Hvorfor er Norge i verdenstoppen når det gjelder diagnostisering? Hvorfor er det så store regionale forskjeller, der et barn i Aust-Agder har nesten tre ganger større risiko for å få diagnosen ADHD enn vennen som bor i Vest-Agder?

Boken er en antologi som er redigert av Tjora og Levang, henholdsvis professor og stipendiat i sosiologi ved NTNU, motivert av den dramatiske økningen i ADHD-diagnoser i Norge de siste tjue årene. Gjennom seks kapitler blir leseren ført gjennom et dannelsesdrama der man i første akt får påført sosiologiske briller av riktig styrke. Akt to til fire handler om hvordan ADHD diagnostiseres, og gjennom fortellinger får leseren godt innblikk i hvordan barn og mødre opplever diagnosen. Akt fem er for min del bokens høydepunkt, der dramaet mellom skolen og barnet utspilles. Siste akt er dramaet mellom arv og miljø, «født sånn eller blitt sånn», som avrunder en bra bok på en meget god måte.

Bokens grunnleggende spørsmål er om diagnosen representerer en individuell løsning på et problem som oppstår i individets relasjon til omverdenen – dramaet mellom det sosiale og det psykiske/biologiske. ADHD er en samlediagnose på

ulike tilstander hos et menneske, som kommer til syne når man faller utenfor hva som blir betegnet som normalt med tanke på uoppmerksomhet, hyperaktivitet og impulsivitet. Diagnosen er altså et resultat av hva samfunnet til enhver tid, og på ethvert sted, bestemmer om hva som er normalt og ikke, og ikke bare på bakgrunn av biologiske faktorer hos individet. I tillegg til redaktørene har boken bidrag fra Siri C. Næss, Ingvild F. Fjellså, Maria L. Karlsen, Aina Olsvold, Elise F. Djupedal, Runa N. Korshavn og Arne O. Dahlshaug. Forfatterne synes å ha ens holdning i dette spørsmålet: Samfunnet må «se sin besøkestid i medisinskapet», og ikke individualisere problemet og hevde at den ene parten må endres på. Et problem skapt der to parter møtes, må løses av begge parter med gjensidig endringsvilje. Et eksempel på at noe ikke er helt som det skal på ADHD-fronten, er paradokset når Folkehelseinstituttets definisjon på ADHD, «en nevrologisk forstyrrelse som først og fremst innebærer økt uro og vansker med oppmerksomhet» (s. 85), møter argumentasjonen på at tilstanden ADHD skapes i møte mellom mennesker eller mennesker og institusjoner. Dramaet mellom biologien og sosiologien utspilles. Hvorfor har Sørlands-barn på én side av fylkesgrensen nesten tre ganger så ofte nevrologiske forstyrrelser enn barn på den andre siden? Sett i lys av bokens sosiologiske perspektiv burde vel også samfunnet på en eller annen måte flettes inn i offentlighetens definisjon av ADHD.

Skolen er den delen av samfunnet alle barn møter, og den er en institusjon der nettopp uro og konsentrasjonsvansker betegnes som uønsket adferd. Det er i skolen barna blir satt på den største prøven på om de passerer såldet som normale, eller om de faller igjennom som unormale i et utdanningssystem som i større og større grad vektlegger evnen til selvregulering i stimulerende omgivelser enn pålagte oppgaver. Kapittel 5, med den treffende tittelen «Medisinering av mangfoldet i kunnskapsskolen», tar oss gjennom den endringen skolen fikk med Kunnskapsløftet i 2006, og hvordan den politiske vinden resulterte i et skolesamfunn med mindre aksept for mangfold og variasjon. Antall henvisninger og diagnoser av ADHD eksploderte. Fra 2004 til 2014 var økningen 197%! Barn som ikke tilpasser seg kunnskapsskolens forventninger, sosialt og faglig (les: er flink til å sitte stille), har symptomer som ofte diagnostiseres og medisineres som ADHD. «Kunnskapsskolen» blir dermed ikke en skole for alle. Saldets ruter i skolen har blitt større og flere faller gjennom! Forfatterne resonnerer seg godt fram til at «i takt med at skolen får en smalere forståelse av hvilke fag og ferdigheter elevene skal lære, vil vi mene at det nødvendigvis fører til at stadig flere faller utenfor det som defineres som normalt» (s. 97). Det er i større grad skolepolitikere enn skole og lærere som må ta ansvar for denne økningen i diagnostiseringer og de uheldige konsekvenser det får for mange individer på lang sikt. Det er ikke lett både å leve med et stempel som unormal og takle bivirkninger av amfetaminlignende preparater som Ritalin, Metadate og Concerta.

Det eneste dramaet boken mangler å beskrive, er lærerens opplevelse av de siste tjue års endring i ADHD-bildet. Læreren representerer en stemme som ofte drukner i skoleeieres og skolens administrative kor. Hvordan har lærerne opplevd overgangen til kunnskapsskolen? Føler de seg bundet på armer og føtter i en skole som kan favne om en stadig smalere normalitetsoppfatning når det kommer til oppførsel? Er det kampen om å få utløst mer ressurser for økt voksentetthet som motiverer for diagnostisering? Har man ikke tid til å la barn være urolige, i frykt for ikke å rekke å vurdere alle læringsmål, nasjonale prøver og PISA-tester?

Boken beskriver på flere plan dramaet mellom normalitet og avvik på en kort, men drivende og informativ måte som gjør at leseren ikke kan unngå å legge boken fra seg både klokere og mer reflektert. Jeg vil anbefale studenter og ansatte innenfor barnehage- og skolesektoren å lese boken, samt alle som jobber med barn og helse. Hva er det med boken som får deg til å tenke på ADHD på en ny måte? Jo, den gjør deg mindre besatt av forskjellen mellom det normale og unormale.

